

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.39>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ліна Товпига

аспірант кафедри теорії держави та права

Національної академії внутрішніх справ,

викладач правознавства

Київського міського медичного коледжу (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0625-1188

Анотація. У статті розглядаються сучасні погляди на проблемні питання методології юридичної науки, визначення та застосування методологічних підходів і методів наукового пізнання у процесі дослідження правового регулювання поліцейської діяльності в Україні та країнах континентальної Європи. Тож на основі проведеного аналізу ми з'ясували, що існує проблематика розуміння плюралізму наукових підходів самої методології як предмета наукових пошуків. Оскільки Україна взяла вектор на Європу, українцям важливим є прагнення до впорядкованості в закономірностях та особливості становлення, розвитку різних типів права, а також правового регулювання поліцейської діяльності. Для встановлення і визначення закономірностей розвитку правового регулювання поліцейської діяльності та правового регулювання поліцейської діяльності в державах континентальної Європи доцільним варто вважати компаративний метод дослідження. Саме за допомогою нього ми зможемо встановити закономірності розвитку шляхом виявлення спільного і відмінного під час вивчення порівнюваних правових систем, засвоїти досвід зарубіжних країн і запровадити позитивний досвід у правовому регулюванні поліцейської діяльності.

Ключові слова: поліцейська діяльність, методи, методологія, компаративний метод, правове регулювання поліцейської діяльності.

METHODOLOGY OF RESEARCH OF LEGAL REGULATION OF POLICE ACTIVITY

Lina Tovpyha

Postgraduate Student at the Department of Theory of State and Law

National Academy of Internal Affairs,

Teacher of Law

Kyiv Municipal Medical College (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0625-1188

Abstract. In the provisions of the scientific article, considers modern views on the problematic issues of the methodology of legal science, definition and application of methodological approaches and methods of scientific knowledge in the process of studying the legal regulation of policing in Ukraine and continental Europe. Thus, based on the analysis, we found that there is a problem of understanding the pluralism of scientific approaches to the methodology itself as a subject of scientific research. Since Ukraine has taken a vector for Europe, it is extremely important to strive for order in the laws and peculiarities of formation, development of different types of law, as well as the legal regulation of policing. To establish and determine the patterns of development of legal regulation of police activities and legal regulation of police activities in continental Europe, it is appropriate to consider a comparative method of research. It is with his help, we will be able to establish patterns of development, by identifying common and different, in the study of comparable legal systems, learn from foreign countries and introduce a positive experience in the legal regulation of policing.

Key words: police activity, methods, methodology, comparative method, legal regulation of police activity.

METODOLOGIA BADANIA REGULACJI PRAWNYCH DZIAŁALNOŚCI POLICJI

Lina Tovpyha

aspirant Katedry Teorii Państwa i Prawa

Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych,

wykładowca prawa

Kijowskiego Miejskiego Kolegium Medycznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0625-1188

Анотация. Статья рассматривает современные взгляды на проблематичные вопросы методологии юридических наук, определения и применения методологических подходов и методов научного знания в процессе исследования правового регулирования деятельности полиции в Украине и в странах континентальной Европы. Таким образом, на основе проведенного анализа мы обнаружили, что существует проблематика понимания плюрализма научных подходов к методологии как предмета научных поисков. Поскольку Украина взяла вектор на Европу, украинцам важно стремиться к порядку в закономерностях и особенностях становления, развития различных типов права, а также правового регулирования деятельности полиции. Для установления и определения закономерностей развития правового регулирования деятельности полиции в странах континентальной Европы целесообразным будет считать сравнительный метод исследования. Именно с его помощью мы сможем установить закономерности развития путем выявления общего и различного при изучении сравниваемых правовых систем, освоить опыт зарубежных стран и внедрить положительный опыт в правовое регулирование деятельности полиции.

poszukiwań naukowych. Tak więc Ukraina wzięła wektor na Europę, niezwykle ważne jest dążenie do uporządkowania wzorców i cech kształtowania się, rozwoju różnych rodzajów prawa, a także regulacji prawnych działalności policji. Aby ustalić i określić wzorce rozwoju prawnej regulacji działalności policji i prawnej regulacji działalności policji w państwach Europy kontynentalnej, należy uznać za stosowną komparatywną metodę badania. To dzięki niej będziemy mogli ustalić wzorce rozwoju, identyfikując ogólne i doskonałe, badając porównywalne systemy prawne, przyswajając doświadczenia obcych krajów i wprowadzając pozytywne doświadczenia w prawie regulacyjnym policji.

Słowa kluczowe: działalność policji, metody, metodologia, metoda komparatywna, regulacja prawna działalności policji.

Вступ. Підвищення рівня життя та добробуту кожного громадянина України – це європейський вектор і завдання, що стоять перед сучасною Україною. Для досягнення цієї мети потрібно звернути увагу на мир, безпеку та реформи, що впроваджуються в правове регулювання поліцейської діяльності. Саме на надійність правоохоронної системи сьогодні покладено забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів населення та суспільства.

Основна частина. Дослідження правового регулювання поліцейської діяльності як такої, що уповноважена здійснювати охорону правопорядку, забезпечувати внутрішню безпеку, особисті та майнові права громадян, потребує використання переважної кількості наявних методів наукового пізнання, які дають змогу розв'язати наукову проблему та досягти поставленого наукового завдання. У науковій роботі ми будемо використовувати переважно більшу частину методів дослідження, але надаватимемо перевагу саме компаративному методу. Оскільки Україна взяла вектор на євроінтеграцію, для регулювання поліцейської діяльності сьогодні велике значення має вивчення зарубіжного досвіду в сфері теорії правового регулювання, організації, стратегії й тактики функціонування поліції. Це зумовлює особливу *актуальність* багатостороннього та глибокого наукового опрацювання проблем удосконалення системи регулювання поліцейської діяльності через призму компаративного методу дослідження.

Нашою *метою* є розглянути сучасний методологічний інструмент юридичної науки, який доцільно використовувати для дослідження правового регулювання поліцейської діяльності.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: вивчення проблематики розуміння плюралізму наукових підходів самої методології як предмета наукових пошуків; визначити основні методи дослідження правового регулювання поліцейської діяльності; розглянути компаративний метод як основний під час вивчення зарубіжного досвіду, а саме – країн континентальної Європи.

Питання методології досліджували багато науковців у різних напрямках суспільних знань. У юридичній науці вказану проблему досліджували такі вчені, як Ю.Я. Барабаш, В.М. Сирих, Ю.М. Бисага, С.К. Бостан, М.С. Кельман, В.А. Ковальчук, М.І. Козюбра, О.В. Скрипнюк, С.С. Сливка та інші.

Перш ніж перейти до безпосереднього окреслення питання методології наукового дослідження поліцейської діяльності, на наше переконання, варто зосередитися на вивченні проблематики розуміння плюралізму наукових підходів самої методології як предмета наукових пошуків. Тож багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовує методології та методів дослідження. У вітчизняній методології виділяють універсальні, загальнонаукові, спеціально-наукові методи. Структурно методологію поділяють на такі рівні, як: філософсько-світоглядний, загальнонауковий (міждисциплінарний), конкретно-науковий, спеціально-науковий та інші.

Як зазначає В.М. Сирих, методологія в точному значенні цього слова – вчення про методи; особлива наука, що ставить своїм безпосереднім завданням розроблення і вдосконалення системи прийомів, способів наукового пізнання (Сырых, 2001: 361).

М.І. Козюбра наголошує, що серед арсеналу методів, якими користується юридична наука, майже немає жодного, який не застосовувався б в інших галузях наукового пізнання (Козюбра, 1997: 7–8). Це і визначає характер методології права, яка на основі загальної методології пропонує систему дослідження правових об'єктів, узагальнює теоретичні положення, що мають гносеологічне явище, а також містить світорозуміння, світогляд дослідника (Керімов, 200: 95).

М.С. Кельман розмежовує поняття «методологія правознавства» та «методологія права». В основу розмежування цих понять покладено уявлення про правознавство як науку з характерними для неї особливими методами пізнання та право з притаманною йому системою методів правового регулювання, тобто прийомів впливу на поведінку суб'єктів суспільних відносин, а також систематизації нормативного матеріалу, тлумачення юридичних текстів та вчення про них. Вказано, що вона має істотне значення для ефективного правового регулювання, натомість методологія правознавства необхідна для здійснення ефективної пізнавальної діяльності. І якщо метою застосування методів правового регулювання, систематизації норм права та їх тлумачення є впорядкування суспільних відносин, досягнення правової визначеності, то метою методів пізнання – виявлення нових закономірностей розвитку права та інших правових явищ, формування ефективної системи правових знань (Сырых, 2001: 24). Це означає, що методологія поділяється хоч і на дві, але взаємопов'язані між собою частини, які не можуть існувати одна без одної й використовуються в сукупності дослідження.

Як зазначає В.М. Шейко, методологія – вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності. Вона має чотирирівневу структуру. Нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, філософські та конкретно-наукові. Конкретно-наукові становлять власне методологію, вони покладені в основу теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, а також систему конкретних методів і технік, що застосовуються для розв'язання спеціальних дослідницьких завдань (Шейко, 2006: 55–56).

Методологія юриспруденції – результат дискурсу, у межах якого здійснюється процес взаємодії різноманітних когнітивних стратегій осягнення права, визначаються фундаментальні методологічні засади його пізнання. Вона є єдністю трьох взаємозалежних частин – доктринально-ідеологічної, стратегічної та інструментальної. Першу з них можна розглядати як парадигму дослідницького бачення права, тобто тип праворозуміння. Стратегічна – це царина підходів, що зумовлюють загальну спрямованість дослідження права, вибір стратегії його осягнення. Інструментальна частина є системою когнітивних практик, своєрідним набором методологічних інструментів у створенні знань про право (Шейко, 2006: 57).

Враховуючи вищесказане, ми повинні наголосити, що не всі науковці притримуються думки щодо рівнів структурної організації методології юридичної науки. Дослідник М.В. Костицький стверджує, що, коли йдеться про методологію юридичної науки, необхідною є відмова від загальноприйнятих принципів, таких як: фундаментальні, загальнонаукові принципи, філософські та конкретно-наукові. Саме в юридичній науці вчений може використовувати метод або методи різних методологій у науковому дослідженні за власним вибором. Це означає, що методика конкретного наукового дослідження може мати вигляд мозаїки методів (Костицький, 2013: 3–11). Дослідження регулювання поліцейської діяльності вимагає застосування наявного в сучасній науці комплексного методологічного інструментарію, що потребує вивчення нормативної бази України, порівняно зі сукупністю нормативної бази країн континентальної Європи.

У правовому регулюванні поліцейської діяльності ми будемо використовувати такі методи, як діалектичний, що дає змогу досліджувати державно-правові явища у їх постійному розвитку, а саме – правове регулювання поліцейської діяльності. Під час дослідження проблеми правового регулювання поліцейської діяльності також застосовується історичний метод, який дає змогу розглядати виникнення, формування та розвиток правового регулювання поліцейської діяльності у хронологічній послідовності як нерозривній єдності з генезою суспільства, суспільних відносин і держави. Разом з історичним використовується і герменевтичний метод, що допомагає з'ясувати зміст та тлумачення текстів історичних джерел і наукових джерел, законодавчих і нормативно-правових документів, що регулюють правову діяльність поліції. Також невіддільну роль відіграє і системний метод, за допомогою якого ми розглядаємо правове регулювання поліцейської діяльності як цілісну систему (Пашинський, 2017: 99–100).

Функціональний метод, який широко застосовується в сучасній науці під час визначення природи і правового статусу суб'єктів правових відносин, їхніх компетенцій, використано в процесі дослідження правового регулювання поліцейської діяльності України та низки держав ЄС. Він дає змогу пізнати інституційний механізм міжнародної співпраці поліції. Метод структурного аналізу, пов'язаний зі специфікою системного і структурного методів, допомагає пізнати структурні елементи, норми та інститути, а також інші зрізи (рівні) систем правового регулювання поліцейської діяльності з метою виявлення їхньої юридичної природи, що взаємодіє з властивостями національних правових систем, правових сімей (Білас, 2016: 76–78).

Варто зауважити, що провідну роль у дослідженні правового регулювання поліцейської діяльності відіграє компаративний метод дослідження, що бере свій початок з юридичної компаративістики. Сучасний етап розвитку науки характеризується інтенсивним розробленням проблем методології, що є характерним майже для всіх галузей наукових знань. Така інтенсивність пояснюється насамперед потребами глибшого і всебічного пізнання складних процесів суспільного буття та перспектив його розвитку (Жеримов, 2007: 7).

О.С. Звонарьова доцільно зауважила, що нині в юридичній науці склалася ситуація, коли адекватне осмислення політико-правових явищ минулого та сучасності вимагає суттєвого розширення дослідницького контексту із залученням принципово нових для юридичної науки наукових методів, які мали б парадигмальний характер (Звонарева, 2003: 173).

Юридична компаративістика — система знань, накопичених у процесі порівняльних досліджень у правовій сфері (Ткаченко, Погребняк, Лук'янов; за ред. Ткаченка, 2003: 125). Компаративістика, згідно з «Юридичним словником», – слово латинського походження (лат. *Comparativus*) і в перекладі означає порівняння.

Нині є різні позиції щодо юридичної компаративістики. Одні стверджують, що юридична компаративістика – це лише перший крок на шляху порівняльно-правового пізнання й окреслює питання порівняльного правознавства. Інші – що юридична компаративістика вивчає об'єкт дослідження, правову дійсність під своїм специфічним кутом зору, тому вона має свій власний предмет дослідження, як будь-яка дисципліна, а отже повністю не збігається з порівняльно-правовим методом і не є складовою частиною загальної теорії держави і права – і саме тому вона є самостійною юридичною науковою дисципліною (Цвайгерт, 1998: 13).

Родоначальником порівняльного правознавства можна вважати саксонського філософа, математика і вченого юриста Готфріда Лейбніца, який ще у XVII столітті спробував скласти правову карту світу, класифікувавши право різних держав за подібністю (Хавронюк, 2017: 5–9).

Як зауважив В.С. Шилінгов та О.В. Чернецька, порівняльно-правовий метод – це не лише певна система мислення, тобто сума критеріїв, яка повинна забезпечити досягнення правильного результату, але це й робочий метод (Чернецька, Шилінгов, 2003: 68). На основі цих тверджень порівняння у праві – це відносно самостійний, системно організований спосіб дослідження, за якого порівняння є необхідним для досягнення специфічних цілей пізнання.

Порівняльно-правове дослідження шляхом виявлення спільного віднаходить і те, чим відрізняються порівнювані правові системи. Обидва завдання і можливості порівняльно-правового дослідження (встановлення спільного і відмінного в порівнюваних об'єктах) також взаємопов'язані, як спільне і відмінне в правових системах. З одного боку, порівняння передбачає встановлення спільного, що може бути виявлене

лише за допомогою порівняльного методу, а з іншого – сприяє встановленню відмінностей у порівнюваних об'єктах. Порівняльно-правовий метод є одним із важливих засобів вивчення правових явищ. Завдяки його застосуванню стає можливим виявити загальне, особливе та конкретне в правових системах сучасності (Саїдов, 2000: 42).

За К. Осаке, порівняльний метод – це метод, що полягає в зіставленні двох чи більше таких, що можуть бути порівняні, об'єктів (феноменів, явищ, ідей, положень та інститутів законодавства, судових рішень, результатів наукових досліджень тощо) та виділення в них загального, спільного, схожого, відмінного та унікального. Порівняння розуміється як процес відображення й фіксації відношень тотожності, схожості у правових явищах різних держав, а порівнянню піддається загальне, особливе й одиничне в таких явищах (Осаке, 2002: 11).

Як ми бачимо, науковці використовують різні терміни для позначення сукупності знань у порівняльно-правовій сфері, зокрема: компаративна юриспруденція, порівняння у праві, порівняльне право, порівняльне правознавство. На наше переконання, у широкому розумінні ці назви варто розглядати як синоніми. Оскільки наявність індивідуального, відокремленого предмета досліджень є свідченням самостійного статусу науки. Визначення предмета юридичної компаративістики полягає у встановленні кола понять, категорій, інститутів та інших правових явищ.

Предмет юридичної компаративістики дає відповідь на питання, що вона вивчає, як навчальна дисципліна і що досліджує як самостійна галузь знань. Відповідаючи на ці запитання, необхідно зазначити, що юридична компаративістика, з одного боку, має справу з такими явищами, категоріями і поняттями, як процес порівняння, порівняльно-правовий метод, співставлення та протиставлення, а з іншого – право, правові інститути, правові системи та інші правові явища. За допомогою юридичної компаративістики правові системи одних держав співставляються, протиставляються, тобто порівнюються з правовими системами інших держав. Тобто юридична компаративістика не зводиться лише до порівняльно-правового аналізу законодавства, окремих галузей та інститутів права, ідей про право. Вона спрямована на отримання цілісної картини правового розвитку світу. Тому саме компаративний метод має провідне місце в нашому дослідженні.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу ми з'ясували, що існує проблематика розуміння плюралізму наукових підходів самої методології як предмета наукових пошуків, оскільки науковці не розмежовують методологію та методи дослідження. Для дослідження правового регулювання поліцейської діяльності ми використовуємо такі методи, як: діалектичний, герменевтичний, історичний і функціональний метод.

Однак провідне значення під час дослідження правового регулювання поліцейської діяльності має компаративний метод. Цей метод є багатофункціональним у тому значенні, що його можна застосовувати і на теоретичному, і на емпіричному рівнях пізнання, тобто йому властивий оціночний підхід. Він розглядається як сукупність способів дослідження, що застосовується для вивчення загальних і особливих ознак.

Саме цей метод можна використовувати під час встановлення закономірностей розвитку правового регулювання в Україні та державах континентальної Європи шляхом виявлення спільного і відмінного під час вивчення порівнюваних правових систем. Це дасть змогу не тільки порівняти, а й запровадити позитивний досвід для правового регулювання поліцейської діяльності в Україні (Ткаченко, Погребняк, Лук'янов; за ред. Ткаченка, 2003: 200). Саме шляхом виявлення спільного і відмінного під час вивчення порівнюваних правових систем ми зможемо засвоїти досвід зарубіжних країн і запровадити позитивний досвід у правовому регулюванні поліцейської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження : монографія / М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. Дрогобич, 2016. 227 с.
2. Сырых В.М. Логические основания общей теории права : в 2 т. Т. 1: Юридический Дом «Юстицинформ», Москва, 2001. 528 с.
3. Кельман М.С. Методология сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку : автореф. д-ра юрид. наук за спец. 12.00.01. Київ, 2013. 520 с.
4. Козюбра М.І. Право як явище культури. *Право та культура: теорія і практика* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 травня 1997 р. Київ : МП Леся, 1997. С. 28–30.
5. Керімов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). Москва : Аванта, 2000. 560 с.
6. Пашинський В.Й. Методологічний інструментарій дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення оборони держави. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2017. № 3-4. С. 98–102.
7. Гвоздецький В.Д. Організація діяльності поліції зарубіжних країн : навч. посіб. Акад. упр. МВС. Київ, 2007. 250 с.
8. Ткаченко В.Д., Погребняк С.П., Лук'янов Д.В.; за ред. В.Д. Ткаченка. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Херсон : Право, 2003. 274 с.
9. Звонарева О.С. О цивилизационном подходе в теории государства и права. *Правоведение.* 2003. № 4. С. 173–180.
10. Керімов Д.А. Общенаучная методология и методология права. *Теоретико-методологические проблемы права.* Москва : ИКД «Зерцало М», 2007. С. 7–18.
11. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах. Общая и Особенная части : учеб.-практ. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Дело, 2002. 464 с.
12. Саїдов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности) : учебник / под. ред. В.А. Туманова. Москва : Юрист, 2000. 448 с.

13. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. Москва : Международ. отношения, 1998. 480 с.
14. Чернецька О.В., Шилінгов В.С. Правові системи сучасності : навч. посібник; Державна податкова адміністрація України, Національна академія держ. податкової служби України. Ірпінь : [б.в.], 2003. 102 с.
15. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник; 5-те вид., стер. Київ : Знання, 2006. 308 с.
16. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2013_1_3. С. 3–11.
17. Хавронюк М.І. Компаративний метод у сучасному кримінальному-правовому дослідженні: мета застосування. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 5–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_1_3.

References:

1. Bilas A. I. (2016) Pravoookhoronna diialnist krain Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialno-pravove doslidzhennia [Law enforcement activities of the European Union] porivnialno-pravove doslidzhennia: mon. M-vo vnutr. sprav Ukrainy, Nats. akad. vnutr. sprav. Drohobych, 2016. 227p. [in Ukraine].
2. Syrykh V.M. Lohycheskye osnovaniia obshchei teoryi prava [Logical bases of the general theory of law] v 2 t. T. 1: Yurydycheskyi Dom "Iustytynform", Moskva, 2001. 528 p. [in Russia].
3. Kelman M.S. Metodolohiia suchasnoho pravoznavstva stanovlennia ta osnovni napriamy rozvytku [Methodology of modern jurisprudence: formation and main directions of development] avtoref. d-ra yuryd. nauk za spets. 12.00.01. Kyiv, 2013. 520 p. DOI: 10.20535/2308-5053. [in Ukraine].
4. Koziubra M.I. Pravo yak yavyshe kulturey. Pravo ta kultura [Law as a cultural phenomenon. Law and culture] teoriia i praktyka: zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 15–16 travnia 1997 r. Kyiv: MP Lesia, 1997. P28–30. [in Ukraine].
5. Kerimov D.A. Metodolohiia prava (predmet, funktsii, problemy filosofii prava) [Methodology of law (subject, functions, problems of philosophy of law)] Moskva: Avanta, 2000. 560 p. [in Ukraine].
6. Pashynskiy V.I. Metodolohichniy instrumentarii doslidzhennia problem administratyvno-pravovoho zabezpechennia oborony derzhavy. [Methodological tools for studying the problems of administrative and legal support of state defense] Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. 2017. № 3-4. P. 98-102. doi:10.20535/2308-5053.2017.3/4(35/36).152782[in Ukraine].
7. Hvozdet'skyi V.D. Orhanizatsiia diialnosti politzii zarubizhnykh krain [Organization of police activities of foreign countries] navch. posib. Akad. upr. MVS. Kyiv, 2007. 250 p. [in Ukraine].
8. Tkachenko V.D., Pohrebniak S.P., Lukianov D.V.; Za red. V.D. Tkachenka. Pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh spetsialnostei vyshchych navchalnykh zakladiv [Textbook for law students of higher educational institutions] Kherson: Pravo, 2003. 274 p. [in Ukraine].
9. Zvonareva O.S. O tsyvylyzatsyonnom podkhode v teoryi hosudarstva y prava [On the civilizational approach in the theory of state and law] Pravovedenye. 2003. №4. P. 173–180. [in Russia].
10. Kerymov D.A. Obshchenauchnaia metodolohiia y metodolohiia prava. Teoretyko-metodolohicheskye problemy prava [General scientific methodology and methodology of law. Theoretical and methodological problems of law] Moskva: YKD "Zertsalo M", 2007. P. 7–18. [in Russia].
11. Osakve K. Sravnytelnoe pravovedenye v skhemakh. Obshchaia y Osobennaia chasty [Equal jurisprudence in schemes. General and Special parts] Ucheb.-prakt. posobyie. 2-e yzd., pererab. y dop. Moskva: Delo, 2002. 464 p. [in Russia].
12. Saydov A.Kh. Sravnytelnoe pravovedenye (osnovnye pravovye systemy sovremennosti): [Comparative jurisprudence (basic legal systems of today)] uchebnyk. Pod. red. V.A. Tumanova. Moskva: Yuryst, 2000. 448 p. [in Russia].
13. Tsvaiher K., Ketts Kh. Vvedenye v sravnytelnoe pravovedenye v sfere chastnoho prava [Introduction to comparative jurisprudence in the field of private law] V 2kh t. Moskva: Mezhdunar. otnosheniya, 1998. 480 p. [in Russia].
14. Chernetska O.V., Shylinhov V.S. Pravovi systemy suchasnosti [Legal systems of today] navch. posibnyk. Derzhavna podatkovna administratsiia Ukrainy, Natsionalna akademiia derzh. podatkovoi sluzhby Ukrainy. Irpin : [b.v.], 2003. 102 p. [in Ukraine].
15. Sheiko V.M. Orhanizatsiia ta metodyka nauko-doslidnytskoi diialnosti [Organization and methods of research activities] pidruchnyk [5-te vyd., ster.]. Kyiv: Znannia, 2006. 308 p. [in Ukraine].
16. Kostytskiy M.V. Deiaki pytannia metodolohii yurydychnoi nauky [Some questions of methodology of legal science] Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2013. № 1. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2013_1_3 P. 3-11. DOI :0000-0002-2093-2513 [in Ukraine].
17. Khavroniuk M.I. Komparatyvnyi metod u suchasnomu kryminalnomu-pravovomu doslidzhenni meta zastosuvannia [Comparative method in modern criminal law research] Pravo.ua. 2017. № 1. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_1_3 P. 5-9. DOI: 10.18523/2617-2607 [in Ukraine].